

Ferencz e. Győző

Könyvtükör

Rózsás János: GULag-lexikon, 2. kiadás

„Kolima, szép Kolima –
Micsoda sarkköri táj!
Tizenkét hónap zima,
A többi meleg nyár.”
(Gúnyvers)

Az egykori rabtárs, a későbbi Nobel-díjas, Alekszandr Solzsenyicin így beszélt az irodalmi díj átvételkor Stockholmban, 1974 decemberében:

„Én a Gulag-szigetcsoport ősszel megjelenő harmadik kötetében többek között megemlítem Rózsás Jánost, kizárólag csak azért, hogy közismertté tegyem ezt a nevet. Mert egy nagyon jó szándékú, és tisztességes magyar fiatalember, aki velem szenvedett egy táborban...” (Zalai Hírlap, 2008.08.09.)

Nos, ez az egykori fiatalember évtizedek makacs kutatómunkája eredményeképpen megalkotta nagyszerű kezdeményezésének második, kibővített kiadását.

Az előszóban Für Lajos arról ír, hogy 25-30 millió halott szárad a náci Németország vezetőinek lelken, és legalább 100 millióra tehető az eurázsiai, afrikai és amerikai kommunista rendszerek által kiirtott emberek lélekszáma. Tegyük ehhez hozzá a portugál Salazar, a spanyol Francisco Franco, a görög ezredesek, a chilei Augusto Pinochet, az afrikai Bocassa „császár”, a szerb Radovan Karadzics és a többi kényúr által szinte napjainkig „eltávolítottak” százazreit. Egyetlen adatsor a rettenet korának érzékeltetésére: csak 1932-1938 között, „a nagy tisztogatások” éveiben 19 millió szovjet embert tartóztattak le, zártak börtönökbe vagy kényszermunka-

táborba, közülük 7 millió meg is halt, köztük Sztálin közvetlen rokonai, a Szvanidzék is!

De mi most a sztálini rendszer kényszermunkatábor-birodalmának magyar áldozatai – a még élők, köztük a szerző, és a már holtak – előtt hajtunk fejet. Erről, a tulajdonképpen Lenin-Trockij óta kiépült táborbirodalomról először hitelesen 1950. augusztus 15-én értesült a világ, amikor a brit küldöttség előterjesztette jelentését az ENSz gazdasági és szociális tanácsának ülésén arról, hogy a Szovjetunióban legalább 10 millió ember sínylődik kényszermunkán a 165 táborban. (Kurt Rieder, azaz Géczy Zoltán: A koncentrációs táborok története, Vagabund Kiadó, 2001.)

Arról, hogy milyen viszonyok uralkodtak ezekben a hivatalosan átnevelő-javító munkatáborokban, egy belügyi őrnagy, a burját-mongol Dancig Szergejevics Baldajev beszélt. (Kovács Ákos-Sztrés Erzsébet: Tetovált Sztálin, Szeged, 1989.) Évtizedeken át járta a táborok tucatjait, följegyzett és lerajzolt mindent, amit látott-hallott:

„Rablógyilkosok lettek a politikai elítéltek brigádvezetői, s általuk szinte korlátlan volt az önkényeskedés. Nem számított nagy bűnnek, ha a rablógyilkos megöld egy politikait. Minél gonoszabbak voltak, annál elégedettebbek voltak a GULag főnökei. Az emberi élet, különösen ha a „nép ellenségei”-ről volt szó, nem ért semmit. A politikai elítélteket gyakran megerőszakolták, elkövettek mindent, hogy emberi méltóságukat porig alázzák.”

Közben pedig olvashatták a jelszavakat, Sztálin megállapításait a szocialista szovjet ember méltóságáról, a női lét dicsőségéről...

Idézzük ide a lexikon-szerző Rózsás János történelmi háttérű bevezető tanulmányának néhány sorát.

„Ahogy 1944 kora őszén az első szovjet katona

magyar földre lépett, a katonai elhárítás és a szovjet állambiztonsági szervek megkezdték a katonai és polgári személyek, nők és férfiak összefogdosását, letartóztatását, különböző hamis vádak, gyanú és föltételezés alapján – vagy egyszerűen a lakosság megfélemlítése céljából. A szovjet katonai törvényszékek 10-25 éveket róttak ki vagy halálos ítéleteket mondtak ki a kezük közé került magyar állampolgárokra a szovjet Btk 58. paragrafusának valamely pontjával vádolva...” Külön értéke a bevezetőnek az 58.§ különböző pontjainak részletezése: hazaárulás, fegyveres fölkelés a szovjet rendszer ellen, az ellenség támogatása, kémkedés, kártétel, szovjetellenes propaganda... Ugyanis a letartóztatott magyarokat szovjet állampolgároknak tekintették, és eszerint ítékeztek fölööttük.

Rózsás János és elfogott leventetársai fölöött is. Ugyanis Szalásiék égbekiáltó bűnei között is különleges helyet foglal el, hogy fiatalságuk virágjában lévő kiképzetlen leventeiíjak ezreit hajszolták a halálba, vagy a szovjet rabságba.

„A megszálló Vörös hadsereg felderítói minden esetben hozzájutottak a különböző, leventékből verbuválódott csapatok névsorához. A szülői házból szedték össze a fiúkat, sorra élték őket, mint terrorista, diverzáns háborús bűnösöket... sok esetben nem vesződtek névsorok felkutatásával. Az utcákon portyázó járőrök megszóltatták a fiatal fiúkat, és rövid igazoltatásra bekísérték őket a katonai parancsnokságra. A néhány percből aztán nyolc vagy tíz esztendő lett, mire néhány hírmondónak életben maradt túlélő haza keveredett Szibéria őserdeiből, a sarkkörü szénbányákból vagy Kolima hírhedt aranybányáiból.” – olvasható a bevezető tanulmányban.

Abban pedig, hogy a mintegy 750 000 magyar hadi- és politikai fogoly csak késedelemmel és éveken át szivárgott haza, nagy része volt nem csak annak, hogy a szovjet újjáépítéshez rengeteg munkáskézre volt szükség, hanem annak is, hogy Rákosi Mátyás keresett elképesztő kibúvót személyesen magánál a nagy példaképénél, Sztálinnál: ha hazatérnének, ennyi fasisztával nem tudja föllépíteni a szocializmust Magyarországon!

A szerző a GULag táboraiiban a hazatérés reménye nélkül sínylődött mintegy 100 000-ból 4,5 ezer magyar rabtársának, köztük számos zalainak állított emléket azzal, hogy nem csupán névsorolvasást tartott, hanem életutakat idézett meg elképesztően kitaró kutatás eredményeképpen, amelynek során számos segítőtőre talált még Svájcban, Californiában, Virginiában, Münchenben is a hazai adatközlőkön, pénzzel és más módon segítőkön kívül. Méltán viseli a zalai és nagykanizsai díszpolgári címet!

(Czupi Kiadó, Nagykanizsa, 2008, Gura Nyomda, Zalaegerszeg)

Ördög Ferenc: Válogatott tanulmányok

Ugyan kinek jutna eszébe, hogy számbavegye a harangok, a gyógyszerárak, dűlőutak, tókák, céhek elnevezéseit, a gúnynevek, ragadványnevek nyomába eredjen Érsekújvártól Eszékig, Zalaszentmihálytól a Tolna megyei Gyulajig, a szülőfaluiig úgy, hogy ennek meg tudott nyerni 200-nál több önkéntes segítőt, köztük a tanítványait vagy éppen kivételes leleményként végig böngészni a Zalai Hírlap gyászjelentéseit, hogy kigyűjttesse a megkülönböztető elnevezéseket?

A nagykanizsai tudós nyelvész tanárnak, Ördög Ferencnek. Ráadásul Európában elsőként!

Most aztán rácsodálkozhatunk arra a sok rétegű és -oldalú elhivatottságra, a válogatott tanulmányok szerzőjének életútjára, amelyet 402 oldalon kísérhetünk végig.

Ebben segítségünkre van Hajdú Mihálynak a 75 éves Ördög Ferencet köszöntő tanulmánya és Czupi Gyula, az egykori tanítvány személyes hangú előszava.

A teljesen árván maradt, s a nagyszülők nevelte Ördög Ferit a tehetsége és kirtartása egészen a szegedi bölcsészkarig vitte.

„Itt nemcsak alapos nyelvészeti képzéssel találkozott, hanem diákként is olyan munkakörülményekkel, amelyek lehetővé tették számára az önálló kutatást, az elmélyülést a tudományban. Itt ismerkedett meg Domján Júliával (ahogyan nevezte, s mi, barátai is hívtuk: Jutkával), fiatalabb kollégánójával, mégis évfolyamtársával, akivel együtt jártak szemináriumokra, speciális kollégiumokra (többek között névtanból is), és még az egyetem befejezésének évében, 1956 novemberében házasságot kötöttek... együtt lettek tanárok Nagykanizsán...” – olvashatjuk Hajdú Mihály köszöntőjében – a mai Batthyány Lajos nádorról elnevezett gimnáziumban, onnan is ment nyugdíjba 1992-ben. De nemcsak itt, hanem különböző főiskolákon, egyetemeken tanított, sőt a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének főmunkatársaként irányította az országos helynévgyűjtést és -kiadást.

Ugyanis már 1961-ben elkezdett foglalkozni a helynevekkel, s a Zala megyei tanács áldozatából Markó Imre Lehellel és Kerecsényi Edittel közösen kiadta a Zala megye földrajzi nevei című, 737 lapos alapművet. Innen szélesült országos mozgalommá a helynévgyűjtés. Ez külföldi elismertséget hozott a fiatal kutató tanárnak. Ezt követte az 1991 és 1998 között megjelent négy vaskos kötet Zala megye népességösszeírásai és egyházlátogatási jegyzőkönyvei (1745-1771) címmel.

„Hihetetlen precizitás, aprólékos megfigyelés és rendszerezés jellemzi a hatalmas anyagok földolgozását” – állapítja meg a köszöntő bevezető, amely sorra veszi a további munkákat, az itthoni és külföldi

előadások tucatjait, de nem feledkeznek meg azokról sem, akik Ördög Ferencnél kezdték el tudományos szárnypróbálgatásaikat.

A hazai névtudomány szerencséjére első feleségének halála után kutatásaiban és azok eredményeinek földolgozásában kiváló alkotótársra talált dr. Lendvai Anna, magyar-történelem szakos tanárnő, helytörténész személyében, így aztán nem állt be törés tudományos munkásságában.

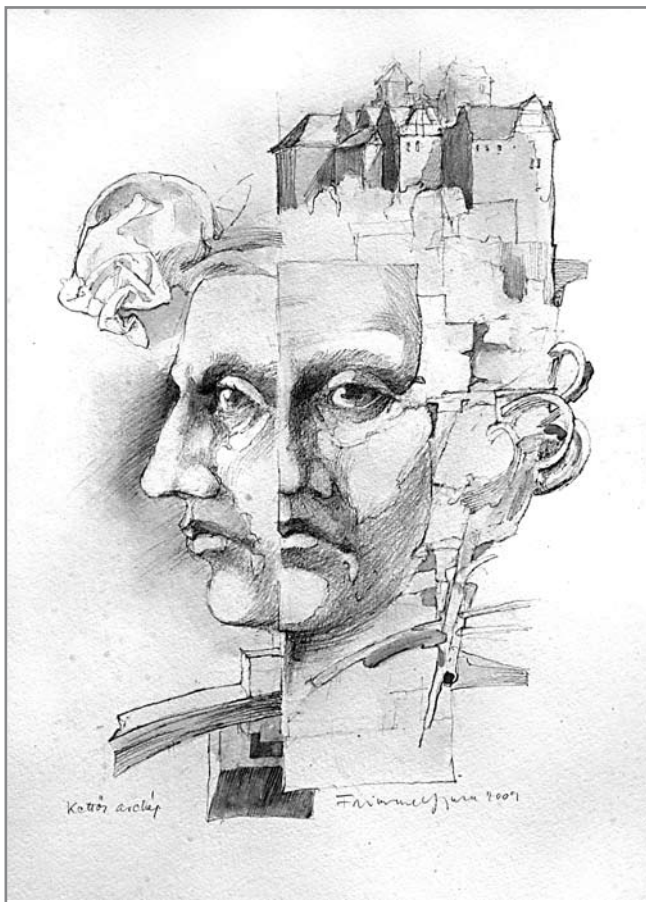
Ennek foglalata a Válogatott tanulmányok című kötet, amely sorra veszi a nyelvtudománynak mindazokat a területeit, amelyekben Ördög Ferenc kezdeményezőként kiváló alkotott: a földrajzi nevek, a személynevek, a névtudomány és művelődéstörténet, a névtudomány és stilsztika, a névtudomány és szociológia(!), a névtudomány és a helyesírás-történet, valamint mindezek oktatása is megtalálható a kiadványban. Külön ajándék az olvasónak, hogyan dolgozta föl a tudós Ördög Ferenc szülőfaluja nyelvjárását, amelyen – állapítja meg a tudóstárs Hajdú Mihály – ma is szívesen szólal meg barátai között.

Mindezek után természetes, hogy Állami Díjjal ismerték el munkásságát 1975-ben, s a Magyar Nyelvtudományi Társaság is fejet hajtott előtte a Csúry Bálint Emlékéremmel, valamint megkapta a Pais-díjat is. Választott megyéje Alkotói Díjjal, a megye, Nagykanizsa városa és szülőfaluja, Gyulaj is díszpolgársággal jutalmazta kiemelkedő munkásságát.

(Czupi Kiadó, Nagykanizsa, 2008.)

Ördög Ferenc különös büszkeséggel ajánlott egy füzetet e sorok írójának. Az ugyancsak gyulaji Dobos Anita vélhetően PhD-értekezését, amely az Ördög Ferenc nyelvtudományi munkássága címet viseli. A tudományos igényű rendszerezett 88 oldalas dolgozat bemutatja a tudós falubeli névtani munkásságát, forrásközlő tevékenységét, nyelvjárástani, művelődéstörténeti, az oktatással kapcsolatos írásait. (Kiadja a Gyulajért Alapítvány, Gyulaj 2008.)

(Pannon Tükör Könyvek, 2009)

Frimmel Gyula:
Kettős arckép